

Hrvatske srednjovjekovne svetačke legende

Car, Lucija

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:550132>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Lucija Car

Hrvatske srednjovjekovne svetačke
legende

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2017.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Lucija Car

Matični broj: 0009069691

Hrvatske srednjovjekovne svetačke legende

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost/Informatika

Mentor: dr. sc. Irvin Lukežić, red. prof.

Rijeka, 12. rujna 2017.

Sadržaj

1	Uvod	1
2	Razvoj kršćanstva	2
3	Kršćanski svijet.....	4
3.1	Bog.....	5
3.2	Krist	6
3.3	Anđeli.....	6
3.4	Đavao	7
4	Srednjovjekovna proza.....	7
4.1	Povijesni pregled tekstova.....	11
5	Svetačke legende.....	14
6	Čuda i čudesa	16
6.1	Čuda.....	16
6.2	Čudesno.....	17
7	Sveti Juraj	18
7.1	Legenda aurea	19
8	Marijina čudesa.....	22
8.1	Djevojka bez očiju.....	23
9	Zaključak	26
10	Sažetak	27
11	Temeljni pojmovi	28
12	Literatura	29

1 UVOD

Srednji vijek je razdoblje koje traje od petog do petnaestog stoljeća, u kojem se javljaju teme i djela, načini mišljenja i osjećanja koji oblikuju i određuju duhovno ustrojstvo europskog srednjeg vijeka. U ovom radu bit će riječi o razvoju zapadnog kršćanstva i njegovom utjecaju na književnost. Temeljno stajalište kršćanskog duha odredili su sveti Oci koji su obznanili da je antička kultura jedino čime se svaki kršćanin mora služiti i da sva djela koja nastaju moraju biti pisana u kršćanskom duhu. Vrlo teško je odrediti koliki je utjecaj na rječnik, poimanje i metode imala antička kultura zato što se to razlikuje od pisca do pisca. Međutim, ono što je sigurno jest da dolazi do međusobnog ispreplitanja poganske i kršćanske kulture. Cjelokupna se književnost prilagođavala kršćanstvu. Zbog pisanja pod kršćanskim utjecajem dolazi do otklona od kulturne vjerodostojnosti i pisanja u svrhu napretka i obrazovanja, čega su svjesni i mnogi najobrazovaniji predstavnici kršćanske elite, kao primjerice Cezarije iz Arlesa. On govori: „*Ponizno molim da se uši obrazovanih udostoje bez žaljenja otrpjeti proste izraze, kako bi stado gospodnje uzmoglo primiti nebesku hranu u jednostavnu i prizemljenu jeziku. Budući da se neuki i priprosti nisu kadri uzdići na razinu učenih, neka se obrazovani udostoje spustiti do njihove neukosti*“¹.

Temeljna postavka srednjovjekovne književnosti bila je omogućiti narodu da razumije književna djela. Na primjeru tekstova s motivima svetog Jurja i Bogorodice prikazat ću kako su tekstovi srednjovjekovnih svetačkih legendi izgledali i koja tematika je u njima zastupljena..

¹ Jacques Le Goff: *Civilizacija srednjovjekovnog zapada*, Golden marketing, Zagreb, 1998.,str. 147.

2 RAZVOJ KRŠĆANSTVA

Da bismo razumjeli srednjovjekovnu književnost moramo se osvrnuti i na povijesne okolnosti srednjeg vijeka. Na krizu rimskog svijeta, sukob Rimljana i takozvanih barbara², na ponovnu krizu od devetog do desetog stoljeća, barbarski i germanski utjecaj, ali prije svega na uspostavljanje i razvoj kršćanstva koje je formiralo srednji vijek.

Barbari su postupno uništavali rimsku kulturu, ceste, radionice i spremnice. Zbog njihovih postupaka došlo je do gospodarskog i demografskog pada. Demografski pad intenzivniji je i u sedmom stoljeću kada dolazi do pojave Crne kuge. Pod utjecajem svih tih događaja srednjovjekovni zapad pretežno nazaduje u tehnološkom i kulturnom pogledu.

U razdoblju srednjeg vijeka uvodi se oprost grijeha za novac. Vrijeme je to strašnih mučenja i okrutnosti koje su nadahnjivala srednjovjekovnu ikonografiju, ali i književnost. Prilikom mučenja radilo se o vađenju očiju, mučenju lica sa užarenim željezom, rezanjem dijelova tijeka i vješanju. Često puta su tako ljudi, posebno sveci, padali u ruke neprijatelja i bivali mučeni. Njihove muke kao i njihov život postaju temeljni motivi nadahnuća u književnim djelima, posebice svetačkim legendama.

Crkva u ovom periodu, osim svoje vjerske, dobiva političku, gospodarsku, društvenu pa čak i vojnu ulogu. Pokušava se boriti protiv barbarizma, ali s obzirom da su i sami pod utjecajem barbara, potvrđuju nazadovanje u duhovnom smislu i vjerskoj praksi. Crkva zastupa vlastite interese i pokušava upravljati

² Barbari (latinski i grčki), divljaci, surovi, okrutni ljudi; nekulturni, neobrazovani, ljudi koji ruše ili ne cijene kulturne vrijednosti; kod drevnih Grka, svjesni svoje kulturne premoći, podcjenjivački naziv za negrke, narode i plemena koji govore njima ne razumljivim jezikom; kod Rimljana naziv za narode koji nisu pripadali helensko-rimskom kulturnom krugu; nakon pobjede kršćanstva kolektivni naziv za nekršćane; <http://www.lzmk.hr/hr/> [srpanj, 2017.]

državom. Za vrijeme pontifikata³ Grgura Velikog donosi se uredba da svaki kršćanin mora biti spreman na kraj svijeta, odati se pokajanju, odvojiti se od ovog i pripremiti se za onaj svijet. Tako zapravo kršćanski narod sve više razmišlja o životu nakon smrt, što je vidljivo u različitim viđenjima kao npr. *Dundolovo viđenje*. Svaki kršćanin u ovom periodu razmišlja o odlasku u raj.

Nadalje slijedi germanski pokušaj organizacije svijeta koji traje od osmog do desetog stoljeća. Nakon niza politički kriza, provala i ratova u desetom stoljeću je na pomolu obnova cjelokupnog Zapada. U jedanaestom stoljeću dolazi do uspona zapadnog kršćanstva. Obnavljaju se crkvena zdanja, a kršćanske zajednice nadmeću se čija će crkva biti veličanstvenija. Najveći je to vanjski znak da dolazi do poleta kršćanstva i gospodarskog procvata. Razvija se proizvodnja sirovina, usavršava se tehnologija i izrada alatki. Sva ta gradilišta bivaju središte srednjovjekovne industrije. Zbog mira, prekida ratovanja dolazi i do demografskog rasta. Ograničava se vojno stanovništvo i povećava se broj vojno nedjelatnog stanovništva⁴.

Kršćanstvo se počinje širiti na Sjever i Istok, a kako je lakše do teritorija doći pomoću vojnih rješenja, a ne miroljubivim putem, dolazi i do križarskih ratova. Kristijanizacija se odvija polako s ponekim naglim zastoјima. Kršćanstvo se širi na Istok i Sjever. Križarskim ratovima Crkva je ne samo širila zapadno kršćanstvo već i zauzimala teritorije i osvajala zemlje te otimala bogatstva prekomorskih posjeda. Ukupno ih je bilo osam, a o odlasku u križarski rat prestaje se govoriti do kraja petnaestog stoljeća.

Križarski ratovi imaju utjecaj i na umjetnost koji se ogleda u činjenici da Crkva sve češće prikazuje vitezove u križarskim pohodima koji su ujedno i motiv samih djela. Zahvaljujući velikoj popularnosti Apokalipse svetog Ivana dolazi do

³³ U Katoličkoj crkvi, papinska čast i služba; razdoblje vladavine jednoga pape. Sinonimi: *papinstvo*, *prvosvećenstvo*, *prvostolništvo*.

⁴ Svećenici, djeca, seljaci, trgovci...

velikog interesa kako za motiv apokalipse tako i za motiv nebeskog grada Jeruzalema koji je svojevrsni grad snova i čežnji za svakog kršćana.

Od četrnaestog do petnaestog stoljeća vlada kriza zapadnog kršćanstva te „*Nema više krčenja, osvajanja tla, a čak i rubno zemljište, koje se obrađuje uslijed demografskog pritiska i u naletu širenja, napušta se jer su prinosi doista odveć slabi. Nestajanje šuma navještava se na mnogim mjestima. Počinje napuštanje polja, pa čak i sela...Prekida se gradnja velikih nedovršenih katedrala. Demografska se krivulja savija i počinje spuštati. Rast cijena se zaustavlja i pokreće depresiju*”⁵. Kriza na nekim područjima donosi zlo, dok s druge strane neki od nje profitiraju. Ona „*stvara nove potrošače, mahom građane za zanatske proizvode i umjetnost što možda vodi serijskoj proizvodnji – isto će tiskarski stroj omogućiti na duhovnom polju – ali koja omogućuje, na razini kvalitete koja je i nadalje u prosjeku visoka, višu razinu života novih društvenih slojeva, širenje blagostanja i ukusa, napredak znanstvenih bavljenja, otkriće nastojanju za ovladanjem Zapada u cijelosti*”⁶.

3 KRŠĆANSKI SVIJET

Kršćanskoj Crkvi jedinoj je omogućeno tumačiti božanske objave stoga se sve što nije u duhu zapadnog kršćanstva smatralo herezom. Već je u drugom stoljeću donesena odluka da se crkvena učenja ne smiju mijenjati. Međutim, u četvrtom i petom stoljeću javlja se unutar teoloških krugova raskol između predstavnika Rimske Crkve i heretika. Pet pokreta nastaje kao rezultat raskola: maniheizam, donatizam, arijanizam, prisilijanizam i pelagijanizam⁷.

⁵ Jacques Le Goff: *Civilizacija srednjovjekovnog zapada*, Golden marketing, Zagreb, 1998.,str. 135

⁶ Jacques Le Goff: *Civilizacija srednjovjekovnog zapada*, Golden marketing, Zagreb, 1998.,str. 138-139.

⁷ Sambunjak, Z. *Heretičko bogoslovlje u strukturi njemačke književnosti i hrvatskih srednjovjekovnih apokrifa*. Zagreb : Demetra : 2007.

Zapadni kršćani vjeruju u spasenje. Spasenje podrazumijeva osim odlaska u raj nakon smrti i otkrivanje vlastitog nebeskog podrijetla i božanskog plana. Sve ono što nije bilo u skladu s njezinim uvjerenjima Crkva je smatrala krivovjerjem.

Krivovjerjem se smatrala magija. Oni koji su se bavili magijom bili su protjerani. Posljednji koji su se bavili magijom nazivaju se vještice i vidari. Vidar se smatrao opasnim iz razloga što se vjeruje da se odrekao Boga i priklonio se Vragu te izaziva nesreće dok vještice, žene koje se bave vještičarenjem kako bi dobile nadnaravne moći, mogu biti dobre ili zle. Crkva je osobe za koje je smatrala da posjeduju takve vještine kao i krivovjernike spaljivala na vatri protiv čega su se borili heretici.

Crkva je također bila i protiv ljubavne magije i strasti koju je također kažnjavala jer je smatrala da ona može dovesti do svađe između dviju zajednica. S obzirom da je Katolička Crkva pokušavala kontrolirati kršćansku zajednicu sve ono što nije bilo u skladu sa kršćanskim uvjerenjima kažnjavalo se⁸.

Temelje ličnosti zapadnog kršćanstva su Bog, Krist, anđeli i Đavao. Oni se kao motivi često javljaju u srednjovjekovnim svetačkim legendama.

3.1 BOG

Srednji vijek je razdoblje u kojem je stvarnost kršćanski svijet. Taj svijet ne priznaje ovozemaljsko već je okrenut prema nebeskom. U *Elucidariumu* Honorija Augustoduenskog pojavljuju se tri vrste neba: ono tjelesno koje vidimo, duhovno nebo u kojem žive anđeli i naposljetku intelektualno nebo kojem pristup imaju samo sretnici i u kojem mogu razgovarati sa svetim Trojstvom. Crkva vodi brigu o tome da narod vjeruje u Boga i da dokaže njegov duhovni značaj. Bog se

⁸ Sambunjak, Z. *Heretičko bogoslovlje u strukturi njemačke književnosti i hrvatskih srednjovjekovnih apokrifa*. Zagreb : Demetra : 2007.

prikazuje kao netjelesna sveprisutna veličina obavijena velom tajnosti. Prikazivan je kao niz simbola koji prelaze u ikonografiju te se duboko ukorjenjuje u um svakog srednjovjekovnog čovjeka. Najčešći prikaz Boga jest slika ruke koja označava i ruku i moć, blagoslivljanje i prijetnju koja uvijek stoji iznad čovjeka. Na taj način održava se strah koji čovjek osjeća prema toj sili. Prikaz Boga i Isusa razlikuje se od razdoblja do razdoblja tako primjerice u karolinaškom razdoblju je odbačeno sve što je moglo prikazivati Isusovu slabost. Bog se često javlja u književnosti kao gospodar nebeske utvrde i kao junak junačkih pjesama.

3.2 KRIST

Osim što se narodom manipuliralo pomoću Božjeg lika isto se radilo i sa likom Isusa Krista. On je prikazivan kao Pastir, Iscjelitelj, Čovjek. Krist predstavlja Otkrivenje i Spasenje te se mnogi pronalaze u njegovu liku. U književnim djelima popularna je slika njegove Majke. Bogorodica i njezin život su jedna od najkorištenijih tema u hrvatskoj srednjovjekovnoj prozi, a Isus se uz sliku Bogorodice prikazuje kao malo dijete što ga majka drži u krilu. Zbog priče o Isusovu uskrsnuću i tema uskrsnuća je čest motiv, kao i motiv onog svijeta.

3.3 ANDELI

Između neba i zemlje nalaze se prema srednjovjekovnoj kršćanskoj predaji, anđeli. Oni su zaštitnici naroda. Narod brane od demona te pomoću Jakovljevih stuba omogućuju ljudima uzdizanje prema nebeskom. Vjeruje se da svaka osoba ima svog vlastitog zaštitnika u obliku anđela. Osim anđela nad ljudima vrebaju i demoni koji zajedno s anđelima i ljudima tvore trostruko stanovništvo. Tako ljudi srednjeg vijeka zapravo žive s činjenicom da nikada nisu sami. Ovo je još jedan od načina kršćanske kontrole jer se srednjovjekovni čovjek ne želi odreći svog nebeskog zaštitnika.

3.4 ĐAVAO

Ličnost koja osporava Božje postojanje na zemlji je Đavao. Jači utjecaj Sotone na narod pojavljuje se u jedanaestome stoljeću. Svijet srednjeg vijeka podijeljen je na svijet dobra i svijet zla. U svijetu dobra kraljuje Bog dok je u svijetu zla vladar Đavao. Na taj način se stvorila dualna slika svijeta koja govori da će oni koji su za života bili dobro otići u raj, dok one zle čeka mjesto u paklu. U dvanaestome stoljeću javlja se motiv Čistilišta kao mjesto koje čovjeku daje nadu za odlazak u raj. Kao i Bog i Đavao je prikazivan u ikonografiji pomoću niza simbola kao, primjerice, zmija, lijepa djevojka i slično. Najpoznatija đavolja žrtva je sv. Antun. Ukoliko se Đavao otkrije on se može otjerati znakom križa i molitvom. Srednji vijek prepun je slika ljudi koje je obuzeo Đavao ušao im u tijelo, a jedina osoba koja ih može spasiti je svetac ili svećenik i to pomoću egzorcizma.

4 SREDNJOVJEKOVNA PROZA

Nakon prikaza društvene slike srednjeg vijeka prikazat ću i žanrovsku sliku hrvatske srednjovjekovne književnosti.

Srednji vijek je razdoblje koji traje od početka pismenosti⁹ pa sve do kraja petnaestog početka šesnaestog stoljeća iz tog razloga moguće je podijeliti ga u manje periode koje karakteriziraju zajedničke osobine. Također srednji vijek je razdoblje u kojem vladaju jedinstvene jezično-stilske, motivsko-tematske i izražajne osobine.

Postoji uvriježeno mišljenje da je hrvatska proza pisana isključivo glagoljicom, međutim da to nije tako potvrđuju tekstovi pisani na latinici, ali i na

⁹ Početak pismenosti podrazumijeva rad Solunske Braće i stvaranje zajedničke slavenske kulture.

ćirilici. Prvi koji ukazuje da hrvatska proza nije temeljena samo na glagoljaštvu je Franjo Fancev koji govori: „na cjelokupnom prostranstvu hrvatskog naroda postojala je u osnovi jedinstvena crkvena književnost, jedinstvena po izvorima svojim i jedinstvena po sadržaju svome, a trojna po pismu, tj. po glagoljici, ćirilici i latinici kojima se služila¹⁰“. On još tvrdi ja je hrvatska proza potekla iz crkvenoslavenske, ćirilometodske književnosti, ali da naposljetku taj utjecaj polako nestaje, a prevladavati počinju tekstovi pisani latinicom. Razlog zašto je isprva glagoljaštvo bilo toliko popularno leži u činjenici da je riječ o tekstovima u kojima postoji živa svijest o tradiciji, ishodištima i putevima književnog razvoja. Ono je zapravo nositelj kulturnog ozračja našeg srednjeg vijeka, te je oblikovalo specifičnu poetiku toga vremena.

Kada govorimo o tematskim i strukturalnim utjecajima na našu književnost tada govorimo o podjeli u dvije grupe. Prva skupina obuhvaća teme i motive kojima izvor leži u crkvenoslavenskoj književnoj baštini, dok je u drugoj skupini riječ o utjecaju istočne, grčkobizantske kulture. Tijekom svog razvoja književnost je u trajnom dodiru s našom narodnom književnošću.

Klasifikacija i periodizacija hrvatske srednjovjekovne književnosti je otežana činjenicom da se tekstovi nastali u tom razdoblju promatraju kao spomenici jezika i kulture, a ne kao vrijedna književna djela. Prvi povjesničar naše književnosti je Vatroslav Jagić koji književnost promatra samo kao dio hrvatske glagoljaške književnosti te nudi sljedeću periodizaciju: razdoblje od prvih pojava glagoljaštva pa sve do 1248. godine, razdoblje od 1248. do 1483. godine, razdoblje od 1483. do 1630. godine, razdoblje od 1631. godine pa do kraja XVIII. stoljeća i na kraju čitavo XIX. stoljeće.

Klasifikaciju na temelju novih kriterija ponudio je Stjepan Ivšić. On srednjovjekovne tekstove dijeli prema provenijenciji teksta. Ono se temelji na

¹⁰ F.Fancev, *Starija hrvatska književnost u današnjim srednjoškolskim udžbenicima*, „Hrvatska revija“ 1937., str.590-591

izvorima koji poslužili prilikom stvaranja tekstova. Na temelju toga razlikujemo crkvenoslavenski izvor, latinsko-talijanski i naposljetku češki izvor. Slično njemu Mihovil Kombat u svojoj knjizi *Povijest hrvatske književnosti* našu srednjovjekovnu književnost dijeli na najstarije razdoblje koje naziva doba ćirilometodske baštine i na mlađe koje naziva doba prevladavanja zapadnih utjecaja. Uz ovu periodizaciju nudi i sljedeću klasifikaciju¹¹:

1. Najstarije doba
2. Književni rodovi najstarijeg doba
3. Prevladavanje zapadnih utjecaja
4. Prijevodi različitih popularnih djela iz zapadnoeuropskih književnosti srednjeg vijeka
5. Povijest
6. Romani
7. Stihovi
8. Prikazanja

Unutar najstarijeg razdoblja Kombat smješta sljedeće književne vrste i podvrste¹²:

1. Homiletski spisi
2. Apokrifi
 - a. Apokalipse
 - b. Apokrifna djela apostolska
 - c. Apokrifna pitanja i odgovori
3. Legende iz života svetaca
4. Pripovijetka
5. Povijesni spis

¹¹ D. Fališevac, *Hrvatska srednjovjekovna proza*, „Sveučilišna naklada Liber,Zagreb“, str.22

¹² D. Fališevac, *Hrvatska srednjovjekovna proza*, „Sveučilišna naklada Liber,Zagreb“, str.22.

Na temelju dijakronijskog razvojnog luka hrvatske srednjovjekovne književnosti Vjekoslav Štefanić ju dijeli na razdoblje staroslavenskog književnog nasljeđa i razdoblje pod nazivom zapadno i domaće u književnosti. Uz tu periodizaciju dolazi i ovaj klasifikacija: epigrafika, diplomatika, statuti i regule, historijski tekstovi, moralnodidaktička proza, legendarna proza, svjetovni romani, pjesme, dijaloške pjesme i crkvena prikazanja¹³. Najprimjereniju i metodološki najdosljedniju periodizaciju i klasifikaciju dao je Eduard Hercigonja. Periodizacija obuhvaća tri razdoblja¹⁴:

1. Na vrelima crkvenoslavenske baštine
2. Doba pune zrelosti
3. Kasni odjeci

Hercigonjina klasifikacija sadrži podjelu naših srednjovjekovnih djela prema rodovskoj, žanrovskoj pripadnosti i u skladu je s shvaćanjima suvremene književnoteorijske znanosti. Klasifikacija je sljedeća¹⁵:

1. Liturgički i biblijski tekstovi
2. Crkveno-pripovjedna proza
3. Didaktičko-moralizatorska proza
4. Polemika
5. Poučna proza
6. Crkvenoretorička proza
7. Svjetovna pripovijest i roman
8. Prenja
9. Diplomatika i pravni tekstovi
10. Epigrafika i grafiti
11. Povijesna proza
12. Zapisi

¹³ V. Štefanić, *Hrvatska književnost srednjeg vijeka*, str. 3-62

¹⁴ D. Fališevac, *Hrvatska srednjovjekovna proza*, „Sveučilišna naklada Liber, Zagreb“, str. 24

¹⁵ D. Fališevac, *Hrvatska srednjovjekovna proza*, „Sveučilišna naklada Liber, Zagreb“, str. 26.

13. Izvješća
14. Anegdota
15. Sentencija, aforizam
16. Molitve, zaklinjanja, amuleti
17. Pjesnička, ritmizirana proza
18. Lirika
19. Drama- prikazanja
20. Traktati
21. Tekstovi praktične prirode za obuku duhovničkog podmlatka

Na temelju Hercigonjine podjele Dunja Fališevac podijelila je hrvatsku srednjovjekovnu prozu u dvije velike skupine. U prvu skupinu ulaze tekstovi u kojima je dominantni element fabule, sižea, priče tzv. pripovjedna proza i roman. U drugu skupinu pripadaju djela kojima se prozna struktura temelji na opisu, izlaganju, refleksiji o nekoj ideji, problemu, misli. Riječ je o tzv. refleksivnoj prozi.

U ovom radu obrađivat će se isključivo prva vrsta, tj. skupina u kojoj je dominantan element fabule, posebno će pažnja biti usmjerena na crkveno-pripovjednu prozu (legende, viđenja, mirakuli).

4.1 POVIJESNI PREGLED TEKSTOVA

Pripovjedna proza dijeli se na onu starijeg i onu mlađeg tipa. Najstariji poznati tekst starijeg tipa sačuvan samo fragmentarno je *Legenda sv. Makarija ili Budimpeštanski ostrišci*¹⁶. Najpopularnije teme i motivi ovog razdoblja temelje se na legendariju i apokrifima. Legende o životu svetaca javljaju se već u prvom razdoblju hrvatske srednjovjekovne proze. Neke od njih su *O 40 sebastenskih mučenika*, *O svetom Jurju* i *Legenda o Ivanu apostolu na Patmosu*. Njihovo

¹⁶ Nastali u 12. stoljeću u sjevernohrvatskim krajevima.

postojanje je dokaz da su se legende pisale i čitale od davnina. Osim legendi vrlo popularni su i apokrifi kao na primjer *Legenda o sv. Tekli* iz drugog stoljeća nastala isprva na grčkom, a kasnije u 10.stoljeću prevedena na crkvenoslavenski. Iz trinaestog stoljeća je sačuvan jedan mali fragment koji sadrži *Poslanicu i nedjelji*, a iz četrnaestog stoljeća sačuvano samo deset pergamentskih folija¹⁷ koje sadrže nekoliko legendarnih spisa od kojih su neki: *Nikodemova evanđelja*, *O krsnom drvetu*, *Legenda o Evstahiju* i *Uspenije Bogorodice*. Zbog svojih karakteristika tj. činjenice da su apokrifi spisi „koji zabavno i naivno pričaju o biblijskim licima i događajima o kojima u tzv.kanonskim i biblijskim knjigama Starog i Novog zavjeta nema dovoljno spomena¹⁸“ bili su vrlo popularni u ovom razdoblju starije pripovjedne proze. Apokrifi se dijele na starozavjetne i novozavjetne apokrifne. Od starozavjetnih apokrifa sačuvana je *Abrahamova smrt*, tekst o *Prekrasnom Josipu iz Oxfordskog zbornika* i *Varuhova apokalipsa* te vrlo poznata priča iz sedamnaestog stoljeća o Melhisedeku. Od starozavjetnih veću popularnost doživjeli su novozavjetni apokrifi kao na primjer *O krsnom drvetu*, *Protoevanđelje Jakovljevo*, *Pseudo-Matejevo evanđelje* kao i *Pseudo - Tomina evanđelja*. Najviše pozornosti zauzima lik Bogorodice¹⁹. Teme i motivi vezani uz njezin lik javljaju se u *Bogorodičinoj apokalipsi*, *Hođenju Bogorodice po mukama*, *Ognjenoj Mariji u paklu* i dr. Osim lika Marije često se u djelima pojavljuju teme i motivi iz života apostola kao na primjer: *Djela Ivanova*, *Legenda o Tekli*, *Djela Andrije i Mateja*, *Djela Petra* i *Djela apostola Tome*. Nakraju veliko mjesto u hrvatskoj srednjovjekovnoj prozi ima život i djelo različitih svetaca tj. svetačke legende. Neke od njih su *Legenda o sv.Alekseju*, *Legenda o sv.Nikoli*, *Legenda o sv. Vidu*, sv. Luciji i mnogim drugim svecima.

Oko polovice četrnaestog stoljeća naša se književnost otvara utjecajima neliturgijske književnosti katoličkog zapada. Takve tekstove možemo sustavno

¹⁷ Tzv. Pazinski fragmenti

¹⁸ V.Štefanić, *Hrvatska književnost srednjeg vijeka*, Matica hrvatska-Zora, Zagreb, 1960.,str. 22

¹⁹ O liku Bogorodice, kao i djelima koje se temelje na motivu same Bogorodice više kasnije u ovom radu.

pratiti sve do 16.stoljeća,a riječ je dakako o pripovjednoj prozi mlađeg tipa. Razvoj takve književnosti uvjetovan je razvojem pismenosti u Dalmaciji, ali i prodiranjem Turaka te neposredno susjedstvo s Italijom koja je žarište djela stvaranih na latinskom jeziku. Tako zapravo dolazi do zaborava hrvatskoglagoljaške književnosti, a na „scenu“ dolazi sve jači zapadnoeuropski utjecaj. Neka djela koja su nastala pod utjecajem zapada su: *Priča o premudrom Akiru* te roman *Barlaam i Jozafat*. U ovom mlađem timu pripovjedne proze i dalje su vrlo popularne legende, apokrifi, muke i čudesa.

Jedna od najčešćih tema ovog perioda jest sudbina ljudi koji su prognani iz raja kao npr. *Adam i Eva*, djelo koje je nastalo po uzoru na djelo *Vita Adae et Evae*²⁰. Također je vrlo čest motiv Abrahamova smrt npr. u djelu *Abrahamove oporuke*, kao i Isusovo rođenje(*O rođenju Isusovu*), ali i različite vizije (*Sud gospodina Boga, Dundolovo viđenje, Čištilište svetog Patricija*).

Ne postoje zbirke koje sadrže isključivo legendarnu građu. Najbliže tome su brevijarski legendariji. U njima se nalazi velik broj svetačkih legendi, pasija i ostalih vrsta i podvrsta legendarne građe. Neke od njih su *Muka svetog Andrije, Život svete Katarine, Legenda o svetom Mauru, Život sv. Pavla Pustinjaka* kao i legende o svetoj Luciji, Barbari, Agati i dr. Kao i u starijem tipu pripovjedne proze i u mlađem tipu prevladava lik Bogorodice što je vidljivo u djelima *Čudesa blažene divi Marie, Počinju mirakuli slavne deve Marie, Sto čudesa aliti zlamenja blažene i slavne Bogorodice Divice Marije*.

Za razliku od ranije spomenutih svetačkih legendi legende u mlađem tipu pripovjedne proze imaju „složeniju kompoziciju, veći broj strukturiranih motiva i nešto drugačiju karakterizaciju glavnog lika, gušći i čvršće povezan pripovjedni tok te još neke druge književne elemente²¹“. Legende s takvim karakteristikama su

²⁰ Glagoljski prijevod ovog djela jedini je dosad poznati prijevod *Vitae* na crkvenoslavenski (prijevod je s latinskog).

²¹ D. Fališevac, *Hrvatska srednjovjekovna proza*, Sveučilišna naklada Liber,Zagreb, str.62

Život Marije Magdalene, Legenda o Ivanu Zlatoustom, Žića svetih otaca, Život blažene Rosane, Život svete Marije Egipatske...

U mlađem tipu pripovjedne proze javlja se i roman kao vrsta, međutim, kako on nije predmet istraživanja u ovom radu nabrojat ću samo dva najznačajnija romana ovog razdoblja. To su *Rumanac trojski*²² i *Aleksandrida*²³.

5 SVETAČKE LEGENDE

Legendom se smatra pripovijest u prozi ili u stihovima u kojoj se povijesno biografski podaci isprepliću s fantastičnim pojedinostima. Također legenda je i predaja o životu neke osobe ili o nekom događaju. Legenda može biti izmišljena ili maštom obogaćena²⁴. Životi svetaca zapisani su u legendama koje se još nazivaju i žitije²⁵ ili hagiografije²⁶. Legendarno-hagiografska književnost može biti liturgijskog ili neliturgijskog tipa. Za poetiku srednjovjekovne književnosti karakteristično je da fabula počinje legendom prelazi u viđenje i na kraju završava legendarno. U srednjem vijeku zapadno kršćanstvo moralo je prisvojiti poganska vjerovanja kako bi ih mogla kontrolirati. Kršćanstvo se kao religija izgradila na poganskom kalendaru kojem je prilagodila svoju doktrinu. Zbog uske povezanosti poganskog i kršćanskog kalendara danas je teško razlučiti što pripada kršćanskom praznovjerju, a što apokrifnim tradicijama. Ono što je proizašlo iz kršćanske mitologije srednjeg vijeka su životi svetaca i kult Djevice Marije. Sveci imaju svoje svetkovine koje su uvedene u kalendar. Na živote svetaca možemo gledati iz dvije perspektive. Prva je ona kršćanska koja ono što se nalazi u svetačkim

²² Nalazi se u dva rukopisa: 1. Vinodolski zbornik iz prve polovice 16.stoljeća, 2. Petrisov zbornik iz 1468.godine gdje je sačuvan samo početak romana.

²³ Sačuvana u Roudničkom rukopisu iz prve polovice 16.stoljeća te u Derečkajevu latiničnom rukopisu iz 1621.godine.

²⁴ <https://hr.wikipedia.org/wiki/Legenda> [srpanj, 2017.]

²⁵ žitije (starosl.: život, žiće), životopis svetaca ili starih vladara.

²⁶ hagiografije (grč.), životopisi svetaca; najraniji oblik kršćanske književnosti, osobito raširen u srednjem vijeku.

legendama smatra istinom, a druga je mitska koja pretpostavlja da je riječ o imaginarnom svijetu koji crpi izvore iz antičke i rimske kulture. Da postoji suodnos između kršćanske i poganske kulture vidljivo je u folkloru i pričama koje još i danas žive u narodu. Najbogatiji izvor srednjovjekovnih priča su hagiografski tekstovi. U srednjovjekovne hagiografske tekstove pretočene su mnoge poganske priče, a u legendama i mučeništvu svetaca nailazimo na mnoge elemente posuđene iz pučke tradicije.

Hagiografske legende su književni žanr koji ima svoja pripovjedačka pravila, tematiku i svoj imaginarni svijet. Legende kao žanr rijetko su bile u skladu sa zakonima povijesne logike jer su oslanjaju na ideologiju.

Velik broj svetaca je izmišljen ili stvoren na temelju neke već ranije postojeće priče. Vrlo važnu ulogu svetačkim legendama ima imenovanje svetaca²⁷. Ime je znak najbolje opisuje način imenovanja. Imena su imala pozitivno ili negativno značenje. Ime je prikazivalo osobu te su u njemu sadržane karakteristike onoga koji to ime nosi. Primjerice, ime Ana označava milost, Lucija svjetlost, Marija pobunu, Pavao je malen, a Petar je kamen²⁸.

Ono što je karakteristično za svece je mučenički život i čudo kojim su zaslužili poštovanje naroda, ali i dobili mogućnost postati svecem.

²⁷ Walter, P. *Kršćanska mitologija, Svetkovine, obredi i mitovi srednjeg vijeka*. Zagreb : Scarabeus-naklada, 2006.

²⁸ <http://biblija-govori.hr/biblijska-imena-2/> [srpanj, 2017.]

6.1 Čuda²⁹

Srednji vijek je razdoblje nesigurnosti. Kako bi se nadišla ta nesigurnost, kako materijalna tako i moralna po mišljenju Crkve treba se osloniti na solidarnost skupine i vjerovati u Boga. Zbog postojanja Sotone nitko nije mogao biti siguran, no koliko vjera jača toliko je snažnija i zaštita. Međutim, kako je teško vjerovati u nešto za što nema materijalnih dokaza pojavljuju se dokazi na temelju čudesa. Dokaz čudom temelji se na djelima izvanrednih bića – svetaca³⁰. Čuda „*se mogu dogoditi u životu svakog pojedinca ili radije u kritičnim trenucima svih onih koji su, s jednog ili drugog razloga, zaslužili da se okoriste tim nadnaravnim intervencijama*“³¹. Čudom ne moraju biti počašćeni isključivo Bog i junaci već se ono može dogoditi i najobičnijem čovjeku pa čak i grešniku u koliko je pobožan. Najbolji dokaz istine preko čuda jest Božji sud zbog kojeg su, kako bi dokazali svoju nevinosti, pojedinci morali iz vode vaditi usijano željezo i slično.

U dvanaestom stoljeću dolazi do promjene u shvaćanju svetaca. Uz vanjska obilježja svetaca od njih se sve više očekuju i unutarnje promjene tj. inzistira se na siromaštvu i milosrđu. Odbijanje posjedovanja i stjecanja novi je pristup svijetu.

Životi svetaca su temeljni motiv svetačkih legendi. Njihova djela služe kao pouka narodu i kao nada za bolji i mirniji život. Svetaca ima velik broj, a kasnije u ovom radu bit će riječ isključivo o onima koji su se najviše spominjali u hrvatskoj srednjovjekovnoj prozi.

²⁹ 1. biblijska pojava ili čin u kojem se vidi djelo Boga mimo prirodnih zakona
2. nešto što se događa mimo očekivanja predviđenog toka ili prirodnih zakona
3. razg. neobrazložen postupak ili čin

³⁰ U 12. stoljeću pojavljuje se kanonizacija, a u 14. stoljeću doneseni su propisi o postupku kanonizacije, tj. proglašavanja svetaca.

³¹ Jacques Le Goff: *Civilizacija srednjovjekovnog zapada*, Golden marketing, Zagreb, 1998., str. 425

6.2 ČUDESNO

Valja razlikovati čudesno i čudotvorno. Čudesna su vezana uz sva društvena područja kao npr. mitska bića, zemlje i mjesta i sl. dok je čudotvorno povezano sa kršćanstvom i djelima svetaca. Čudesna su negdje petog i jedanaestog stoljeća bila potiskivana, a popularnost su stekla u dvanaestom i trinaestom stoljeću. Temeljno što se u kršćanstvu povezuje s motivom čudesnog jest ukazanje. Bog se ukazuje svecu što zapravo predstavlja problem iz razloga što se stvara određena monotonija. Dolazi do razvoja događaja koji je gotovo uvijek isti; Bog se ukaže svecu, svetac ili uskrsne, ili dijeli siromašnima, ili pak istjera zloduha. Motiv čudesnog kao takav pojavljuje se u mnogim djelima, a u samom Bibliji čudesnog ima više u Novom nego u Starom zavjetu. Novi zavjet nudi čovjeku novu vrstu čudesnog, a riječ je o Apokalipsi. Naravno, osim kršćanske vizije čudesnog postoji i nekršćanska u kojoj se čudesno smatra poganskim ili pak političkim. U srednjem vijeku se često koristilo političko čudesno kako bi se prikazala mitska podrijetla vladarskih obitelji. Tako zapravo kada pristupamo čudesnome i čudima moramo u obzir uzeti kršćansko, znanstveno i povijesno poimanje tih dvaju termina. Kršćansko poimanje povezano je za događajima u životu svetaca, znanstveno sa pokušajima razumijevanja onoga što je čudesno, dok je povijesno poimanje povezano s događajima i datumima te se nadovezuje na znanstveno poimanje.

Ono sve što jest čudesno su razne zemlje i mjesta, ljudska i antropomorfna bića kao što su divovi, patuljci, vile i ljudska čudovišta. Nadalje to su životinje, *mischwesen*³², predmeti³³ i povijesne ličnosti čije su živote priče prerasle u legende.

³² Poluljudi-poluživotinje

³³ Kalež, prsten, rog...

S obzirom da je u ovom radu riječ o svetačkim legendama, a upravo se u takvoj vrsti književnog teksta susrećemo s velikim brojem čudesnog valja razjasniti jednu stvar. Riječ je naime o činjenici da su priče o svecima i o njihovim čudima iako nastale pod utjecajem kršćanstva priče koje žive u narodu i koje su i zapisane, ali i sveprisutne u obliku narodnih priča.

Također vrlo važno je napomenuti da čudo i čudesno ne djeluje uvijek u korist kršćanstva. Riječ je i o pričama koje pokušavaju osporiti kršćansku ideologiju, a u kojima se pojavljuju razna mitska bića, kao već ranije spomenuti *mischwesen* ili pak divlji čovjek ili monstrum. Međutim o tim pričama neće biti riječ u ovom radu.

7 SVETI JURAJ³⁴

Sveti Juraj podrijetlom je iz plemićke obitelji. U hrvatskoj narodnoj predaji vjeruje se da je bio iz Solina. Iz tog razloga nosi naziv sveti Juraj Solinski. Rođen je između 275. i 281. godine. Nakon očeve smrti postaje vojnik, a nakon nekog vremena i zapovjednik bojišta. Vrlo rano Juraj je prihvatio kršćanstvo zbog čega se sukobio sa zapovjedim vrhom u vojsci. S obzirom da je za života zaradio bogatstvo on ga je razdijelio siromašnima, a svoje robove je oslobodio. Kada je car Dioklecijan odlučio uništiti kršćane Juraj se usprotivio toj odluci. Otvoreno je stao u obranu kršćanstva te je zatražio povlačenje odluke o progonu. Car Dioklecijan pokušavao je podmititi Jurja, a kada mu to nije uspjelo daje ga na sud. Juraj je uhićen i utamničen nakon čega slijedi njegovo mučenje. Mučili su ga na način da su ga privezali na kotač s usađenim čavlama koji su pri svakom okretaju kidali komade tijela. Slijedi pravo čudo u trenutku kada čuvari dolaze oni shvaćaju da Juraj nije mrtav i da su mu rane zacijelile. Jurju se nakon toga ukazuje Isus Krist koji mu govori da će kroz sedam godina tri puta umirati i tri puta se

³⁴ lat. *Georgius*, grč. *Georgios*

oživljavati. Jurjevo mučenje se nastavlja. Osim mučenja kotačem vrač mu je dao zmijski otrov, a čuvari su ga bacili u kotao s rastopljenim olovom. Kada je Juraj i to preživio sudac Dacijan naredio je da mu se odrubi glava, raskomada tijelo i baci u bunar. Nakon što je to učinjeno anđeli su izvadili i odnijeli Jurjevu glavu iz bunara.

Legende o svetom Jurju pojavljuju se u šestom stoljeću. Od tada se teme o njegovom mučenju i smrti pripovijedaju i proširuju. U jedanaestom stoljeću pojavljuju se priče o njegovim čudesima, a u dvanaestom stoljeću uvodi se motiv borbe sa zmajem.

Kult svetog Jurja obuhvaća široko područje zaštite; u raznim bolestima, pogibeljima na moru, ratovima, pred sudom, općenito u svim po život opasnim situacijama. Nadalje, sveti Juraj zaštitnik je u agrarnim i stočarskim sredinama te zaštitnik križara, vitezova, vojnika, konja, ratara i pastira³⁵.

7.1 LEGENDA AUREA

Legenda aurea Jakoba od Voragine spaja motive iz starije legende o svetom Jurju koja govori o njegovom mučeništvu s onima iz mlađe legende i Jurjeve borbe sa zmajem. Mjesto radnje ove legende je grad Silena u kojem živi zmaj. On od stanovništva zahtijeva svaki dan dvije ovce. Kada stanovništvo više nije bilo u mogućnosti žrtvovati ovce zmaj zahtijeva mladića ili djevojku. Djevojka koja je trebala biti žrtvovana je kraljeva kćer Margareta. Na putu prema smrti kraljevna susreće Jurja koji udarcem koplja onesposobi zmaja, vezuje mu oko vrata povež, odvodi ga u grad te ga tamo nakraju pogubi, a sav narod Silene se pokrsti³⁶.

³⁵ Mužić, I. 2011. *Svetojurjevska problematika u Hrvata i sveti Juraj na reljefu crkve u Žrnovnici*. Znanstveni rad, starohrvatska prosvjeta, III.serijski svezak 38/2011.

³⁶ Belaj, M. 2004. *Sveci Juraj i Antun Padovanski u životu krivopučana*, Senj zb. str. 153

Ovaj prvi dio legende temelji se na motivu zmaja. Zmaj se u ikonografiji predstavljao kao Božji neprijatelj³⁷, Đavao. Protiv zmaja su se osim svetog Jurja borile i sveta Margareta i sveta Marta. Zmaj se još javlja u nazočnosti svetog Filipa apostola, svetog Silvestra i arkandela Mihovila. Pobjediti zmaja značilo je pobjediti mračne sile što je Juraj i učinio. Zmaju su bile žrtvovane ovce koje su ujedno bile žrtvovane i za Boga čime se Zmaj kao Božji neprijatelj poistovjećuje s njime, međutim Juraj ga sprječava da nastavi s nepravdom. Motiv djevojke koja treba biti žrtvovana predstavlja nevinost koja je spašena, a to što je ona kraljeva kćer prikazuje da nitko nije siguran od ruke Đavla.

Drugi dio legende govori o mučeništvu svetog Jurja. Zbog pritiska Dioklecijanovog progona stanovništvo grada Silene odbacuje kršćanstvo. Dacijan zatvara svetog Jurja kojeg muče sve dok mu na kraju ne odrube glavu³⁸.

U ikonografiji Hrvata sveti Juraj se prikazuje kako ubija vuka. Vuk kao i zmaj predstavlja demonsku životinju. Dijelovima Bosne i Hercegovine i Hrvatske i danas se pričaju priče o svetom Jurju. Prisutne su tek neke preinake kao primjerice Silen je zamijenjen Širenom, zmaju se donosila hrana bilo koje vrste te je inzistirao isključivo na djevojkama. Međutim, kraj je uvijek isti sveti Juraj ubija zmaja te se narod preobrati na kršćanstvo.

Godine 1380. nastala je prva hrvatska lirska pjesmarica³⁹. U njoj se nalazi *Pisan svetoga Jurja*. Ona se izvodila prije mise, a veliku popularnost legenda je imala kod Dalmatinaca. Legenda o svetom Juru u stihovima nalazi se u djelu *Razgovor ugodni* Andrije Kačića Miošića, a u Majdanu kod Mrkonjić grada sačuvana je također legenda u stihovima. Sve one su u suglasju s legendom Jakoba od Voragine.

³⁷ *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića.* priredio Anđelko Badurina. Zagreb : Kršćanska sadašnjost, 1990.

³⁸ Mučenje je opisano u uvodu o svetom Jurju.

³⁹ Pjesmarica je pridodana glagoljskom liturgijskom kodeksu koji se čuva u pariškoj Nacionalnoj knjižnici pod oznakom *Code Slave 11*.

Ostale legende koje nisu u suglasju sa Zlatnom legendom, odskaču zbog činjenice da su nastale kako bi veličale kraj u kojem je mjesto radnje smješteno. Tako se u Sinjskoj krajini govori da je Miloševo jezero ispod brda Krinja nastalo na mjestu gdje su nekoć bili Gavanovi dvori, međutim zbog njegovih grijeha mjesto je propalo u zemlju i nastalo je jezero. U jezeru je živio zmaj kojeg je ubio sveti Juraj. Zmaj iz sinjskog kraja svaki dan je zahtijevao ovcu i djevojku. Kada više nije bilo mladih djevojaka kralj je morao žrtvovati svoju kćer koja je nakraju spašena. Gavanovi dvori predstavljaju Sodomu i Gomoru. Dijelovi legende: „ *A moran ti kazat i za Miloševo i Stipančevo jezero. To ti je tamo ispod Krinja. Di je sad Miloševo jezero, tude ti je prije bijo Širingrad i Gavanovi dvori. Te Gavanove dvore ti je poslin Bog prokle i sve strovalio u jezero*⁴⁰“ govore o tome da je Bog došao testirati vjeru i pobožnost, a kada nije našao na to odlučio je srušiti sve sa zemljom. Upravo se ista stvar dogodila u Sodomi i Gomori.

Legenda o svetom Jurju pojavljuje se u Dugoj Resi, Imotskom i Sitom kraj Šibenika te mnogim drugim mjestima⁴¹, a koliko je kao svetac važan govori tradicijska baština katolika i muslimana koji slave *Jurjevdan*. Postoje i mnogi gradovi čiji je zaštitnik kao primjerice Gdinj na Hvaru ili Drevnik kod Trogira kao i mnoga koleda⁴² koja su se izvodila za vrijeme svetkovine svetog Jurja kao primjerice: „... *Tri potoka tekla vami, na dobro vam Jurjev danak doša. Prvi mlika teka vami, na dobro vam Jurjev danak doša. Drugi uja teka vami, na dobro vam Jurjev danak doša. Treći vina teka vami, na dobro vam Jurjev danak doša. Čestito vam Jurjev danak, Jurjev danak vaš sastanak*⁴³....“.

⁴⁰ Dragić, M. 2013. *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, izvorni znanstveni članak, Croatica et Slavica Iadertina, Zadar, str.277

⁴¹ U zapadnoj Hrvatskoj, Posavini, Hrvatskom Zagorju, Lici, Gorskom kotaru, na otocima.

⁴² Koleda, kolenda, čestitarske pjesme

⁴³ Dragić, M. 2013. *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, izvorni znanstveni članak, Croatica et Slavica Iadertina, Zadar, str. 307.

Prema Novom zavjetu Marija⁴⁴ se još naziva i Majka Božja, Sveta Marija, Blažena Djevica Marija i Bogorodica⁴⁵. Pisci koji su pokušali prikazati lik i djelo Marije govore o njoj kao o ženi koja je prihvatila Božju riječ i poruku, te ju proživjela svim svojim bićem. Ona je odličan i uzoran član Crkve i posrednik između naroda i Isusa Krista. Naziva se još i Bogorodica zaštitnica, Majka Milosrđa, Majka sviju. Prikazuje se stojeći s raširenim plaštem pod koji se klečeći sklopljenih ruku sklanja narod. S desne strane nalaze se muškarci, a s lijeve žene te postoji hijerarhijski red gdje prvo dolaze klerici, a nakon toga laici. Ponekad se Marija prikazuje sjedeći s djetetom u krilu – Isusom Kristom.

Prema apokrifima Bogorodica je bila milosrdna i sve svoje bogatstvo dijelila je siromašnima. Također, učinila je velik broj čudesa. Umrla je u snu o čemu svjedoče legende i apokrifi kao primjerice *Usnuće svete Bogorodice* svetog Ivana Teologa ili *Tranzit Blažene Djevice* Marije Josipa iz Arimateje.

Prvi danas poznati tekstovi o Mariji i Marijinim čudesima nastaju već u šestom stoljeću. U jedanaestom stoljeću nastaju prve jasno oblikovane skupine Marijinih mirakula na latinskom jeziku, dok u dvanaestom stoljeću skupine prerastaju u zbirke. U istom stoljeću dolazi i do prvih mirakula pisani na pučkom jeziku. Trinaesto stoljeće je zlatno razdoblje kulta Marije. U ovom razdoblju mirakuli poprimaju najpotpunije tematske oblike. Četrnaesto i petnaesto stoljeće označavaju krizu srednjovjekovnog čovjeka koji svoje mjesto prepušta novom europskom čovjeku.

Za nastanak Marijinih mirakula najzaslužnije su francuska i engleska književnost, međutim zbog velikog utjecaja na književnost zapadnog kršćanstva

⁴⁴ aramejski *Maryām* "gorka"; arapski (*Maryam*); grčki *Μαριαμ*, *Mariam*, *Μαρια*, *Maria*

⁴⁵ grčki *Theotokos Θεοτόκος*

smatra se da pripada cijelom kršćanstvu. Upravo su Marijina čudesa dobar primjer europskog i duhovnog zajedništva. Sadržaji su se međusobno posuđivali, ispreplitali, prerađivali, ali i gubili. Svatko je u legendu o Mariji dodao svoju lokalnu crtu, imena i mjesta.

Marijini mirakuli na tlo hrvatske književnosti dolaze tijekom četrnaestog stoljeća. Najveći broj takvih tekstova napisan je glagoljicom, a tek manji broj latinicom. Nalaze se u zbornicima, brevijarima i sabirnicama hrvatskih srednjovjekovnih tekstova.

Najstarija zbirka Marijinih čudesa nalazi se u Ivančićevu zborniku s kraja četrnaestog stoljeća. Zbirka *Čudesa blažene divi Marie* sadrži devetnaest tekstova⁴⁶. U njima se nalaze raznolike teme, a autor se trudio da u zbirku prikupi što više različitih sadržaja i zanimljivih likova.

Šest Marijinih mirakula nalazi se u Petrisovu zborniku. U zborniku se nalazi raznovrsna građa duhovnog, crkvenog i književnog sadržaja, a Marijine legende dokaz su razvoja ove književne vrste u europskom srednjem vijeku⁴⁷.

8.1 DJEVOJKA BEZ OČIJU

Marijina legenda pod nazivom *Djevojka bez očiju* nalazi se u tri redakcije, prva je ova iz Petrisovog zbornika dok se druge dvije nalaze u senjskoj zbirci.

Tema *Djevojka bez očiju* je sudbina lijepe redovnice koja je žrtvovala svoje oči kako i sačuvala djevičanstvo zavjetovano Mariji. U dubini je zapravo riječ o obraćenju svih žena i njihovom zaredenju u redovnice koje je pokrenuo pobožan

⁴⁶ Ivanka Petrović govori da je riječ o šesnaest tekstova jer se dva ne mogu smatrati Marijinim čudesima, a jedan je nedovršen; Petrović, I. *Marijini mirakuli u hrvatskoj književnosti srednjeg vijeka*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 1978.

⁴⁷ Petrović, I. *Hagiografska-legendarna književnost hrvatskog srednjeg vijeka i senjski „Marijini mirakuli“: izvori, žanrovske, tematske i tipološke karakteristike*. Zagreb: 1984.

čovjek. On je išao po svijetu i pripovijedao riječ Božju. Sa njim je išao i njegov magarac. Moleći se čovjek nije mogao a da ne misli na svog magarca⁴⁸. Iz tog razloga odluči ga prodati i novac razdijeliti siromašnima. Na svom putu nailazi na zlog mladića koji ga namami u javnu kuću kako bi zgriješio. Međutim, sveti čovjek svojom riječi djeluje na žene koje se preobrate i javna kuća postane samostan u kojem sada žive redovnice koje pobožno služe Bogu i Bogorodici.

Legenda o Djevojci bez očiju započinje kada u samostan dolazi mladić u kojeg se jedna od djevojaka zaljubi. Kako bi djevojka ostala vjerna Bogorodici odluči žrtvovati svoje oči. Postoje dva završetka. U jednom Bogorodica odluči djevojci dati nove oči, dok u drugom Bogorodica odlučuje djevojku uzeti k sebi kako bi ju spasila od tuge i bola.

Pretpostavlja se da motiv očiju⁴⁹ iz legende potječe s Istoka. Isprva u sebi nije sadržavala Marijino čudo. U Petrisovu zborniku nalazi se kraća verzija ove priče, a u senjskom zborniku nalaze se i duža i kraća verzija.

Legenda je prepuna kontrasta između bogatstva i siromaštva, ljepote i ružnoće, svetosti i bludnosti, tuge i radosti, ljubavi i mržnje i okrutnosti i milosrđa. Prisutna je i ljudska žrtva u liku čovjeka koji prodaje sve što ima i dijeli siromasima, ali i u liku djevojke koja žrtvuje svoje oči kako bi dokazala svoju vjernost Bogu.

Odmak od vremena u kojem je nastala sadrži legenda iz Petrisovog zbornika u kojoj engleski kraljević nudi krunu svojoj izabranici bez obzira što

⁴⁸ Magarac se pojavljuje u prizorima Rođenja uz vola kao dva predstavnika najuglednijih životinja, također se pojavljuje i u priči o svetom Antunu Padovanskom u kojoj je magarac svojom poslušnošću pomogao svetom Antunu da preobrati židovski narod na kršćanstvo; *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića.*/ priredio Anđelko Badurina. Zagreb : Kršćanska sadašnjost, 1990.

⁴⁹ Motiv očiju povezuje se sa svetom Lucijom i svetom Brigitom; *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića.*/ priredio Anđelko Badurina. Zagreb : Kršćanska sadašnjost, 1990.

staleški nisu jednaki. Također ova legenda prikazuje snažnu i nepokolebljivu mladu ženu⁵⁰.

Djevojka bez očiju smatra se biserom legendi o Marijinim mirakulima jer scenom vlada bujan i žestok život pun kontrasta i boja. Koliki su utjecaj imala Marijina čudesa, ali i samo lik Marije govori i činjenica da je na temelju motiva Majke Božje nastalo niz pjesama kako u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti tako i u kasnijim razdobljima, ali i hrvatskim pučkim pjesmama. Primjerice *Šibenska molitva*, *Spasi, Marije, tvojih vernih* kao i mnoge molitve kao primjerice „*Sad imamo Majku Božju, Majku Božju za Kraljicu, Svim kršćanima pomoćnicu*“ u kojima prevladavaju deseterci i dvanaesterci. Od autora koji pripadaju suvremenoj književnosti o Mariji su pisali Pavao Štoos, Paškal Vjekoslav Cvekan, Josip Soldo i mnogi drugi.

⁵⁰ Petrović, I. *Marijini mirakuli u hrvatskoj književnosti srednjeg vijeka*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 1978.

Srednji vijek je razdoblje u kojem veliki utjecaj na narod vrši katolička Crkva. Crkva se uvukla u sve dijelove društvenog i kulturnog života te upozoravala na Božje kazne, prolaznost života, ali i činjenicu da će svi izaći na posljednji sud. Kako bi se prikazala slika života koji je prigodan za kršćanina Crkva se služila raznim motivima i likovima kao što su Bog, anđeli, Isus, Marija i sveci.

Svetačke legende prikazuju život i čudesa ljudi koji su zaslužili Božju naklonost i koji su svojim dijelima pomagali drugima. One su dio kršćanske mitologije te su nastale iz folkloriziranog oblika poganskih kultova koji prethode kršćanstvu. Uglavnom je riječ o keltskim vjеровanjima koja se štiju u katoličkom kalendaru, a koje je Crkva prilagodila svojim vjеровanjima. S obzirom da je srednji vijek razdoblje širenja zapadnog kršćanstva nije neobično da je Crkva prisvojila, prilagodila i nametnula drevna božanstva.

Nakon proučavanja građe o hrvatskim srednjovjekovnim svetačkim legendama na kraju dolazim do zaključka da iako ne možemo u svim slučajevima utvrditi da li je uopće istina ono što u njima piše i da li su ti ljudi postojali one su lijep primjer i u usmenoj i u pisanoj književnosti kako priče preživljavaju u narodu i kako narod poštuje svoju kulturnu baštinu. To se ogleda u štovanjima svetkovina velikog broja svetaca, ali i činjenici da se i danas pričaju priče koje su bile popularne u razdoblju srednjeg vijeka.

10 SAŽETAK

U ovom radu obradila sam temu s *naslovom Hrvatske srednjovjekovne svetačke legende*. Kako bih mogla govoriti o svetačkim legendama na samom početku rada riječ je o zapadnom kršćanstvu koje je uvelike zaslužno za popularizaciju svetaca i priča o njihovim životima. S obzirom da je srednji vijek razdoblje koje dugo traje i u kojem se javlja velik broj žanrova jedan dio rada je usmjeren na razvoj srednjovjekovne književnosti unutar čega je detaljnije riječ o svetačkim legendama i njihovim žanrovskim karakteristikama. Kako postoji velik broj legendi koje se bave životom svetaca na samom kraju rada izdvojila sam svetog Jurja i Bogorodicu kao primjere djela pisana u formi svetačkih legendi.

11 TEMELJNI POJMOVI

- Srednji vijek
- Zapadno kršćanstvo
- Srednjovjekovna proza
- Svetačke legende
- Sveti Juraj
- Marijina čudesa

12 LITERATURA

Knjige:

1. Fališevac, D. *Hrvatska srednjovjekovna proza, književnopovijesne i poetičke osobine*. Zagreb: Liber, 1980.
2. Fancev, F. *Starija hrvatska književnost u današnjim srednjoškolskim udžbenicima*. Hrvatska revija 1937.
3. Hercigonja, E. *Srednjovjekovna književnost*. Zagreb : Liber : Mladost, 1975.
4. *Hrvatska književnost srednjeg vijeka: [od XII. do XVI. stoljeća] / priredio Vjekoslav Štefanić i suradnici <...>* Zagreb: Zora: Matica hrvatska, 1969. (Pet stoljeća hrvatske književnosti; knjiga 1)
5. *Hrvatsko književno srednjovjekovlje / priredio i predgovor napisao Stjepan Damjanović*. Zagreb, Erasmus naklada, 1994.
6. Le Goff J. *Srednjovjekovni imaginarij : eseji*. Zagreb : Antibarbarus, 1993.
7. Le Goff, J. *Civilizacija srednjovjekovnog zapada*. Zagreb : Golden maketing, 1998.
8. *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića./ priredio Anđelko Badurina*. Zagreb : Kršćanska sadašnjost, 1990.
9. Petrović, I. *Hagiografska-legendarna književnost hrvatskog srednjeg vijeka i senjski „Marijini mirakuli“: izvori, žanrovske, tematske i tipološke karakteristike*. Zagreb: 1984.
10. Petrović, I. *Marijini mirakuli u hrvatskoj književnosti srednjeg vijeka*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 1978.
11. Sambunjak, Z. *Heretičko bogoslovlje u strukturi njemačke književnosti i hrvatskih srednjovjekovnih apokrifa*. Zagreb : Demetra : 2007.
12. Walter, P. *Kršćanska mitologija, Svetkovine, obredi i mitovi srednjeg vijeka*. Zagreb : Scarabeus-naklada, 2006.

13. Zlatar, A. *Ispovijest i životopis, srednjovjekovna autobiografija*. Zagreb : Antibarbarus, 2000.

Članci:

1. Belaj, M. 2004. *Sveci Juraj i Antun Padovanski u životu krivopućana*, Senj zb. str. 143-158
2. Bogović, M. 1992. *Sveti Juraj i Senj. Sakralna baština*, Senj zb. 19, str. 25-34
3. Dabić, G. 2005. *Od Marijine osobne svetosti do njezine izvorne svetosti, dogma o Marijinu Bezgrešnu Začecu*, Zagreb, str. 117-130
4. Dragić, M. 2013. *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, izvorni znanstveni članak, *Croatia et Slavica Iadertina*, Zadar, str. 269-313
5. Krstić, Z. 2016. *Kršćanska svetost kao objava Božje svetosti*, *Diacovensia*, Beograd, str. 363-374
6. Mužić, I. 2011. *Svetojurjevska problematika u Hrvata i sveti Juraj na reljefu crkve u Žrnovnici*. Znanstveni rad, *starohrvatska prosvjeta*, III. serija-svezak 38/2011.

Internetski izvori:

1. <http://biblija-govori.hr/biblijska-imena-2/> [srpanj, 2017.]
2. <http://www.lzmk.hr/hr/> [srpanj, 2017.]
3. <https://hr.wikipedia.org/wiki/Legenda> [srpanj, 2017.]